

ULUSLARARASI KURULUŞLARIN SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA POLİTİKALARI¹

Nazlı Beril ÖZER²

Özet

Sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını insan ile doğa arasında denge kurarak karşılanmasını öneren; sosyal, çevresel ve ekonomik boyutları olan bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Araştırma kapsamında, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının başat ekonomik sistemi oluşturan kapitalist sistem içerisinde sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlarıyla bütüncül bir şekilde uygulanmasının ne kadar mümkün olduğu sorgulanmaktadır. Bu amaçla, UN, WB, OECD ve WWF gibi uluslararası kuruluşların sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları incelenmiştir. Araştırma kapsamında ilgili kuruluş temsilcilerine nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine mülakat uygulanmıştır. Veriler Eko-Marksizm temel yaklaşımı çerçevesince analiz edilerek yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda incelenen uluslararası kuruluşların sürdürülebilir kalkınma uygulamalarında farklıklar bulunduğu ve politikalarında sürdürülebilir kalkınmanın farklı boyutlarını ön plana çıkarttıkları görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: sürdürülebilir kalkınma, kapitalizm, çevre, uluslararası kuruluşlar

SUSTAINABLE DEVELOPMENT POLICIES OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

Abstract

As a notion including social, economical and environmental dimensions, Sustainable development can be defined as meeting today's needs considering future generations while providing equilibrium between environment and human. Within the scope of the research, it is questioned whether there is an integrated sustainable development approach including social, economical and environmental dimensions or not within existing dominant economical system called Capitalist System. For this purpose, sustainable development approach of international organizations such as UN, WB, OECD, and WWF are analyzed. Within the scope of this research depth interviews are applied to related institutions'

¹ Bu makale yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Okan Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, beril.ozer@okan.edu.tr

representatives. The data is analyzed and interpreted within the frame of Eko-Marxizm as the basic scientific approach. At the end of the research it is found that there are distinctions in terms of sustainable development practices and politics between international organizations and different dimensions are brought into prominence.

Key Words: sustainable development, capitalism, environment, international organizations

1. Giriş

19. yy. ortalarında gerçekleşen Sanayi Devrimi ile başlayan “seri üretim” ve ulus-devletlerin “büyüme” arzusu 20. yüzyılda sosyal, ekonomik, çevresel ve siyasal yönden sorgulanmaya başlamış ve yerini yeni bir üretim anlayışına bırakmıştır. Gerek bölgesel gelişme farklılıkları gerekse artan gelir farklılıkları gibi ekonomik sorunlar başta gelmek üzere, çevresel ve sosyal sorunlar da bu süreçte gündeme gelmeye başlamıştır. 20. yy. başlarında artık çevre sorunlarının küresel bir niteliğe bürünmesi ve ulus devletlerin de ötesinde tüm dünyayı tehdit ettiği anlaşıldıktan sonra “Kimin için gelişme?”, “Nasıl gelişme?” soruları temelinde mevcut kalkınma paradigması sorgulanmaya başlanmıştır. Bu sorgulama sonucu yoğun kaynak kullanımına dayalı olan ve genellikle nicel veriler üzerinden tartışılan mevcut kalkınma paradigmasının bir taraftan doğal kaynaklar üzerinde taleplerin giderek artmasına, diğer taraftan da az gelişmiş ülkelerde yoksulluk oranının ve çevresel bozulmanın artmasına neden olduğu görülmüştür. Bu tarihsel bağlam içerisinde sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıktığı söylenebilir.

1987 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na sunulmuş olan Ortak Geleceğimiz Raporu’nda geçen tanıma göre sürdürülebilir kalkınma: “Bugünün ihtiyaçlarının, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılanmasıdır” (akt. Yüksek, 2010: 27). Tanımdan da anlaşılacağı üzere nesiller arası eşitlik ve çevrenin limitleri konuları üzerine vurgu yapılmaktadır. Özellikle kalkınma kaygısının yoğun olduğu dönemde ağır sanayili üretim ile başlayıp yüksek teknolojiyi üretim aşamasına geline süreçte kaynakların tükenmekte olduğu ve çevrenin taşıma kapasitenin limitleri fark edilmeye başlandıktan sonra, çevrenin de kalkınmanın sürdürülebilirliğinde bir unsur olduğu anlaşılmıştır. 1972 yılında yayımlanan “Büyümenin Sınırları Raporu³” ve Stockholm Çevre Konferansı ile başlayan küresel

³ Limits to Growth Report

ölçekte kalkınma-çevre etkileşim süreci Akdeniz Eylem Planı, Brutland Raporu, Rio Konferansı, Kyoto Protokolü, UN Binyıl Kalkınma Zirvesi ve Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi ile devam etmiştir (Aksu, 2011).

Kısa adı UNEP olan, (United Nations Environment Program) Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın yönlendirici etkisiyle İlk kez 1980'li yıllardan başlayarak dünyanın gündemine gelmiş olan “sürdürülebilir kalkınma” kavramının hayata geçirilmesi için yalnız ulus devletler değil; bölgesel ve yerel yönetimlere, uluslararası hükümet dışı örgütlere, ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütlerine de sorumluluklar yüklenmiştir (Uzel, 2006: 77,78). Bu süreçte gerçekleştirilen toplantılardan en önemlilerinden birisi de “Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı” diğer adıyla “Rio 1992 Zirvesi” olmuştur. Ancak zirve sonucu ortaya çıkan dokümanların hiçbirisinde “sürdürülebilir kalkınma”nın tanımına yer verilmemiş olması soru işaretlerini ortaya çıkartmıştır (Nemli, 2000: 40-41, akt. Yüksek, 2010: 31).

Kavram konusunda önceki metinlerde tartışılan belirsizlikler bir yana, sürdürülebilir kalkınma konusunda inisiyatif sahibi olan uluslararası kuruluşların bu konuda ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları bir arada dahil eden bütüncül bir yaklaşım geliştiremediği düşünülmektedir. Bu düşünceden yola çıkılarak çalışma kapsamında yıllardır tartışılan, farklı kesimlerin farklı türde projeleri meşrulaştırmak için kullandıkları “sürdürülebilir kalkınma” kavramının UN (Birleşmiş Milletler), WB (Dünya Bankası), WWF (Doğal Hayatı Koruma Vakfı) ve OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) gibi uluslararası kuruluşlar tarafından nasıl ele alındığı analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu analizde sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının uygulanmasında küresel düzeyde başı çeken kuruluşların bu bağlamda hedeflerini, ölçüklerini ve politikalarını belirleyen yaklaşımların neler olduğu bu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu kapsamda geliştirilen politikaların sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarını bütünleştirici bir yaklaşım içerisinde olup olmadığı, mevcut ekonomik sistem içinde söz konusu vaatlerin ne ölçüde gerçekleştirilebileceği araştırmanın diğer problemlerini oluşturmaktadır.

2. Analitik Çerçeve

Araştırma kapsamında literatür ve ilgili kaynakların taranmasıyla elde edilen verilerin yanı sıra birincil veriler olarak kuruluşlarda çalışan bireyler kaynak alınarak nitel araştırma tekniklerinden “derinlemesine mülakat” tekniği kullanılmıştır. Blummer'e

göre (1983) niteliksel yöntem, göreceli, görünümçü (perspectivist) ve fenomenolojik bilgi içeren işlev bakımından yorumlamaya, anlamaya ve tasvir etmeye yöneliktir. Bu nedenle görüşme yapılan kişilerin anlam dünyalarının, duygu ve düşüncelerinin anlaşılması dolayısıyla da yüzeysel değil ancak derinlemesine bilgi edinmek esastır (akt. Sözen, 1997: 117). Araştırmada amaçsal örneklem tekniği kullanılarak sürdürülebilir kalkınma kavramı konusunda kilit öneme sahip olan kuruluşlardan küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınma yaklaşımını benimseyerek uygulanması için çalışmalar yapan WB, UNDP, WWF ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar seçilmiştir. Bu doğrultuda kuruluşların Ankara şubelerinde her bir kuruluştan en az 1 en çok 4 uzman kişi ile olmak üzere toplam 10 kişi ile görüşme yapılmıştır.

Gerçekleştirilen uzman görüşmelerinde yarı yapılandırılmış soru formu uygulanarak veri toplanmıştır. Bu çerçevede kuruluşlarla ilgili edinilen bilgilerin yanı sıra, kuruluş çalışanlarına sürdürülebilir kalkınma konusundaki kişisel görüşleri, deneyimleri, çatısı altında oldukları kuruluşların politikalarıyla ilgili görüşleri ve önerileriyle ilgili bilgi alınmıştır. Derinlemesine mülakat için bu kuruluşların seçilmesinde, sürdürülebilir kalkınma politikaları kapsamında inisiyatif üstlenen uluslararası kuruluşlar olmalarının yanı sıra aşağıda açıklanan faktörler etkili olmuştur. Örneğin, Birleşmiş Milletler (UN) sürdürülebilir kalkınma kavramını doğmasını sağlayan ve sürdürülebilir kalkınma tarihine imza atan kilit dokümanlar geliştirmesi bakımından; WB gerek UN ile ortak çalışmalarının bulunması gerekse bir finans kuruluşu olması bakımından; WWF çevre boyutunu öncelemesi ve bir STK olması bakımından; OECD sürece önemli veriler ve göstergeler sağlaması ve “Green Growth” inisiyatifini geliştiren uluslararası bir iş birliği örgütü olması bakımından araştırma kapsamında seçilmiştir.

Araştırma kapsamında sürdürülebilirlik kavramının incelenmesinde temel yaklaşım olarak belirlenen Eko-Marksizm ekolojik krizin nedenini üretim sürecinde insanın insanı ve insanın doğayı sömürüsü ile açıklar (O’Connor, 1994: 15). Bu yaklaşım kapitalizm ve doğa arasındaki çelişkileri merkeze alırken kapitalizmin doğayı kapitalistleştirmediğini ve sosyal ve ekolojik bedellerin dışsallaştırdığını tartışır (Demirer ve Özbudun, 1999: 294). Tarımsal ekim amacı doğrultusundaki ormansızlaştırma ve sonuçta ortaya çıkan kurak ve aşırı yağış döngüsü, savaşlarının yıkıcı çevresel sonuçları, toprağın verimsizleşmesi ve su kıtlığı bu sonuçlara en çarpıcı örneklerdir (O’Connor, 1994: 35, 36). İşte batı dünya görüşü ile paralellik gösteren bu ikinci bir doğa yaratılması veya doğanın

insanlaştırılması, insanın ekosistemin bir parçası olduğu, doğadan, yaşadığı çevreden, canlı ve cansız varlıklardan bağımsız düşünülemezliği gerçeğini göz ardı etmektedir.

“İnsan merkezli” veya “batı dünya görüşü” olarak nitelendirilen bu paradigmanda evrende insanların diğer canlılardan önde geldiği ve daha önemli olduğunun kabulünden hareketle “insanlık öncesi doğal yaşamı bozma” hak olarak görülmektedir. Bu görüşe göre kapitalist ekonomide olduğu gibi “birikim, biriktirme” temel kaygılar olup, tüketim bir yarış şeklindedir (O’Connor, 1994: 35, 36). Bu süreçte ikinci doğayı meta haline dönüştürüp fiyatlandırılan kapitalist aynı zamanda onu yok eder. Çevre krizinin en önemli sebebi olarak görülen kapitalizmin sürdürülebilirliği bu anlamda önemli bir diğer tartışma konusu olarak ortaya çıkmaktadır. Marx’ın kapitalist bileşenlerin bedeli olarak ifade ettiği bu durumda kentsel altyapı ve mekân yetersiz hale gelmeye başlar. Bunun yanı sıra yer kiralari ve çevresel kirliliğin maliyeti artar (O’Connor, 1994: 35, 36).

Özetle gelişim ekosistemin yasaları ile sınırlıdır, ekolojik yasalar göz önünde bulundurulmaksızın bir gelişme anlayışından söz edilemez (Adak, 2007: 380). Mevcut sistem içerisinde sürdürülebilir kalkınmanın nasıl tanımlanacağı ve bu tanımın ulusların zenginliğini anlamında nasıl kullanılacağı bir tartışma konusudur. Eko-Marksizm’in önde gelen temsilcilerinden biri olan O’Connor’a göre, bugün “sustain” insana yaşamın gereklerini sağlamak ve muhafaza etmek; sosyal ve ekonomik açıdan sürdürülebilirliğin yanı sıra; “çevrenin sürdürülebilirliği” anlamında da kullanılmaktadır (O’Connor, 1994: 15). Eko-Marksizm yaklaşımına göre sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşenleri olan çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlar kapitalist üretim süreci ve yoğun tüketim ile emek sömürüsü çerçevesince açıklanmaya çalışılmakta, mevcut sistem içerisinde çevresel, sosyal ve ekonomik anlamda bir sürdürülebilir kalkınmadan söz edilemeyeceği vurgulanmaktadır. Bu anlamda bütüncül bir sürdürülebilir kalkınma kavramından söz edilebilmesi için önerileri mevcut dünya düzeninin topyekûn kaldırılarak, devrim yoluyla değiştirilmesi ve daha eşitlikçi sosyalist bir toplum düzeninin kurulmasıdır (O’Connor, 1994: 15-24).

Her ne kadar “yeşil tüketim ürünleri” ve “yeşil ekonomi” gibi söylemler yaygınlaşsa da devletler ve yerel hükümetler kıt sermayeyi kendilerine çekebilme rekabeti içerisinde çevreyi giderek daha fazla ihmal etmişlerdir. Mevcut durum karşısında olan gruplar ise parçalanmıştır. Örneğin, Clinton yönetimi, kamusal otlak alanlarının kullanımı reformunda “yeşil” bir imaj çizerken, nükleer yarış geçici olarak durmaya, büyük sermayeli kâğıt sanayileri daha temiz teknolojilere yönelmeye başlamış, pestisit

içermeyen ürünlere karşı artan tüketici talebi organik tarımı ilerletmiştir. Sendika liderlerinin çoğunun çevreci taleplere duyarsız kaldıkları, çoğu çevreci hareketin ekonomik büyüme adına taleplerinden vazgeçtikleri görülmektedir. Diğer taraftan yeşil partiler birçok ülkede ya yetersiz kalmakta ya da taleplerini ulusal ve yerel politikaya uygun hale getirememektedirler (O'Connor, 1994: 19).

Yukarıdaki tartışmalar ışığında sürdürülebilir kalkınmanın bir kavram olarak birtakım çelişkiler barındırdığı görülmektedir. Bununla birlikte kavrama ilişkin tartışmalara bakılacak olursa bunlardan bazıları şöyledir:

- Kalkınmayı belirleyen temel faktörlerin neler olduğunun saptanması ve mevcut kaynakların optimal dağılımının nasıl sağlanacağı (Savaş, 1989: 107; akt. Yüksek, 2010: 27);
- Su, elektrik ve diğer hizmetlerin kullanımı için vergi artırımı, dünyadaki kaynakların adil dağıtılması ve ekonomilerin uluslararasılaşması gibi birtakım yapısal uyarlamaların gerekliliği (Clark, 1995: 232);
- Refahın eşit oranda paylaşılması durumunda çevresel bozulmanın hız kazanacağı (Carter, 2007: 63).
- Sömürü ilişkisinin var olduğu ulusal ve uluslararası düzeyde dayanışmanın nasıl sağlanacağı konusunun belirsizliği ve bu ilişki biçiminin dönüştürülmesinin imkânı (Algan ve Mengi, 2003: 14).

Yukarıdaki tartışmalara paralel olarak Cudworth de sürdürülebilir kalkınma kavramının vaat edilen koşulları sağlamadığını, durumu aksine daha da kötüleştirdiğini savunmaktadır. 1950'ler ve 1960'larda küreselleşme ile paralel olarak geliştirilen modernleşme teorileri gelişmekte olan ülkeler için sürdürülebilir kalkınma adına birtakım gelişme basamakları sıralamışlardır. Ancak bu süreç gelişmekte olan ülkelerin yapılarına uyum göstermekle kalmamış bu ülkeleri eşit olmayan ve sömürüye açık bir süreç içerisine dahil etmiştir. Gelişmiş ülkeler Cudworth'e göre bir takım kalkınma programlarıyla söz konusu 3. Dünya ülkelerinin kaynaklarını kullanarak kar elde etmektedirler. Böylece ekonomik sömürü, kolonileşme ve emperyalizm hız kazanmış ve bu ülkelerin azgelişmiş olma durumları devam etmiştir (Cudworth, 2005: 31). Diğer taraftan kalkındırma programları, güney ülkeleri olarak da anılan üçüncü dünya ülkelerinde gelişmenin materyal araçları olarak nitelenen elektrikli ev aletlerinden daha ileri teknolojik ekipmanlara birçok araç gerecin yüksek düzeylerde tüketilmesi sonucunu kaçınılmaz olarak doğurmuştur. Böylece bir taraftan sürdürülebilir kalkınmanın sosyal

refahın sağlanması ve ülkeler arasında eşit koşullar yaratılması ilkesi karşılanırken, diğer taraftan çevreye verilen zararı azaltmak yerine arttırmıştır (Carter, 2007: 63).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının vaat ettiği gibi amaca uygun olmadığı ve sonuçları itibarıyla eşitsizlikleri daha da derinleştirdiği görülmektedir. Dahası kavram çerçevesinde önerilen gelişme modellerinin ülke örneklerinde uygunluğu ve bu projelerin amaca hizmet edip etmediği, sürdürülebilir kalkınma için göstergelerin ne olduğu ve bunun nasıl ölçüldüğü diğer önemli tartışma konularındandır. Diğer taraftan, kavramla ilgili olarak en temel gereksinimlerden biri kavramın uygulamaya dönük yönleriyle ele alınmasıdır.

3. Sürdürülebilir Kalkınma Boyutlar ve Temel Kavramlar

İnsan aktivitelerinin çevreye sürdürülebilir olmayan baskısı tarım dönemiyle birlikte ürün ekilmeye ve hayvanlar evcilleştirilmeye başladığında artmıştır. Bu süreçte ormansızlaştırma ve yeni tarım uygulamalarıyla toprak, doğa ve ekosistem üzerinde giderek artan yük birtakım önemli dönüşümlere neden olmuştur. Ponting (1990)'in de tartıştığı gibi üretim süreciyle bu dönüşümün gerçekleştiği endüstrileşmiş toplumların doğal kaynaklar üzerindeki talepleri giderek artmaktadır. Bu süreç, bir taraftan insan hayatı ve refahını korurken, diğer bir taraftan da az gelişmiş ülkelerde artan yoksulluğun artışı beraberinde getirmekte ve ekolojik sürdürülebilirlik konusunda tehdit oluşturmaktadır (akt. Munasinghe ve Shearer, 1995: 20).

Küresel düzeyde başta doğal kaynaklar kullanımı olmak üzere ekonomik kaynaklara erişimde görülen ve giderek derinleşen eşitsizlik sonucu 1980'li yıllardan sonra yerel düzeyin yanı sıra küresel düzeyde de eksikliği hissedilen “sürdürülebilir kalkınma politikaları” özellikle uluslararası kuruluşlar dolayısıyla dünya gündeminde yer almaya başlamıştır. Bu süreçle birlikte küresel düzeyde ulusal ve bölgesel anlamda etkin politikaların geliştirilmesi söz konusu olmuştur (Savaş, 1989: 107, akt. Yüksek, 2010: 27). 1992'de Brezilya'nın Rio De Janerio kentinde gerçekleştirilen Rio Konferansı veya Dünya Zirvesi olarak da anılan ve çevre ve gelişme konularında dünya ülkelerinin küresel düzeyde ilk kez bir araya geldiği konferans sonucunda “Rio Bildirgesi, Gündem 21, Orman İlkeleri, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi” adı altında sürdürülebilir kalkınma açısından kilit önem taşıyan beş temel belge ortaya çıkmıştır (Nemli, 2000: 40-41, akt. Yüksek, 2010: 31).

1972 Brutland Raporuyla başlayıp 1987’de Ortak Geleceğimiz, 1992’de Gündem 21 ile devam eden “sürdürülebilir kalkınma” kavramının yolculuğunda öngörülen hedeflerin gerisinde kaldığı ve gelişmiş ülkelerle gelişme yolundaki ülkeler arasındaki teknolojik uçurumun genişlediği vurgulanmıştır. Geçirdiği bu uzun yolculuk süreci içinde sürdürülebilir kalkınma, çevre bilimcilerden ekonomistlere, antropologlardan sosyologlara kadar birçok disiplin tarafından farklı yorumlar getirilerek tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu tanımlardan kimi çevreye, kimi nesiller arası eşitliğe, kimi değişime uyum süreci, kimi ekonomik gelişmeye, kimi yaşam kalitesinin gelişmesine vurgu yapmakta; kimi ise tüm bu unsurları bütünleyen çok boyutlu bir tanıma benimsemektedir. Şahin (2004: 10); Goodland ve Ledec (1987), Yüksek (2010) ve O’Riordan (2009) sürdürülebilir kalkınmayı nesiller arası eşitlik ve gereksinimlerin karşılanması unsurlarına vurgu yaparak tanımlar. Goodland ve Ledec’in tanımına göre (1987) sürdürülebilir kalkınma “günümüzde erişilebilir ekonomik ve diğer toplumsal yararları, gelecekteki benzer olası potansiyel yararları tehlikeye atmadan optimize eden bir tür toplumsal ve yapısal ekonomik dönüşüm”dür (akt. Uzel, 2006: 82).

Sürdürülebilir kalkınma kavramını bir dizi unsuru içeren bir gelişme ve uyum süreci olarak ele alan Bartelmus (1997:338) kavramı çevre kalitesi, sosyal eşitlik standartlarının ve uzun dönem doğal kaynak kapasitelerinin çığnemedi insanların gereksinim hedeflerini karşılayan bir dizi gelişim programı olarak ifade ederken (akt. Uzel, 2006:81); Çoban (Çoban, 1999: 26) çevre ile ekonomiyi ilişkilendiren bir ‘ekolojik toplum ideali’ projesi olarak ifade etmektedir. Son olarak Demirayak ve arkadaşları (2009: 4).; Algan ve Mengi (2003: 2) ise sürdürülebilir kalkınma kavramı yerine sürdürülebilir gelişme, kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir. Sürdürülebilirlik kavramının Türkçe literatürde “gelişme” kavramı ile mi yoksa “kalkınma” kavramı ile mi kullanılacağı konusu bu alanda süregelen güncel tartışmalardan biridir. Kalkınma kavramı ekonomik değerlerin gelişmişliğini ve bu anlamdaki refahı ifade ederken daha çok nicel bir anlayıştan söz edilmektedir. Oysaki sürdürülebilirlik veya sürdürülebilir gelişme kavramından kastedilen yalnız ekonomi değil; ancak çevreyi ve toplumu da içine alan, topyekûn bir iyileşme halini ifade etmektedir (Aksu, 2011). Ancak literatürde yaygın kullanımından dolayı ve kavram kargaşasına yol açmamak adına bu çalışmada kavram “sürdürülebilir kalkınma” olarak kullanılmıştır.

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması bağlamında ihtiyaç duyulan politikaların yaşama geçirilmesi, bu amaçla kurumsal yapının oluşturulması ve kaynak sağlanması konularında gerekli düzenlemelerin yapılmasıyla ilgili olarak gelişmiş ve az gelişmiş

ülkeler arasında birtakım ayrımlar bulunmaktadır (Yüksek, 2010: 28). Bu ayrımlara az gelişmiş ülkeler perspektifinden bakan Thirlwall'a göre (1994: 4) az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerin dahil olduğu yeni dünya ekonomisi karşılıklı bir bağımlılık ilişkisini de beraberinde getirmiştir. Bu süreçte özellikle dünyada çeşitli ülkeler tarafından üretilen temel hammadde ve kaynakların kıtlığı ve petrol fiyatlarının artması korkusu, söz konusu bağımlılık ilişkisinin önemle ele alınması gereğini güçlendirmiştir (akt. Yüksek, 2010: 6). Gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki sömürü temelli veya eşitsiz ilişkilerin oluşturduğu bu düzen gelişmiş ülkelerin daha da kalkınması ve gelişmesinin az gelişmiş ülkelerin az gelişmişliğine bağlı olduğu bir kalkınma anlayışına dayanmaktadır.

4. Bulgular ve Tartışma: Kuruluşların Sürdürülebilir Kalkınma Politikaları

Bu bölümde sürdürülebilir kalkınma konusunda aktif bir şekilde faaliyet gösteren bir STK⁴ olarak WWF⁵ ve uluslararası kuruluşlar olarak WB⁶, OECD⁷ ve UN⁸ bünyesinde UNDP⁹ ve UNEP¹⁰ temsilcileriyle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular tartışılmaktadır. İlk olarak katılımcıların yaş, cinsiyet, meslek ve iş deneyimlerini içeren kişisel bilgileri; daha sonra görüşülen uluslararası kuruluşların ve STK'ların amaçları ve çalışmaları; kuruluşların sürdürülebilir kalkınma konusundaki görüş ve yaklaşımları ele alınmaktadır.

4.1. Katılımcılarla İlgili Kişisel Bilgiler

WB'den 4 kadın, OECD'den 2 erkek, WWF'den 2 kadın ve UN'den 1 kadın, 1 erkek olmak üzere toplam 7 kadın, 3 erkek olmak üzere 10 uzman temsilciye ulaşılmıştır. Görüşme yapılan kişiler "katılımcılar" olarak "K" harfi ile kodlanıp, numaralandırılmıştır. Katılımcıların "yaş, cinsiyet, meslek ve kuruluştaki faaliyet süresi" konularına dair kişisel bilgileri şöyledir:

Katılımcıların yaş aralığı 25-54 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 37'dir. Katılımcıların kuruluştaki deneyimleri en az 1 ay, en çok 11 yıl olmak üzere ortalama

⁴ STK: Sivil Toplum Kuruluşu

⁵ WWF: Doğal Hayatı Koruma Vakfı

⁶ WB: Dünya Bankası

⁷ OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı

⁸ UN: Birleşmiş Milletler

⁹ UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

¹⁰ UNEP: Birleşmiş Milletler Çevre Programı

3,5 yıldır. WB'den yaşları 34 ile 50 arasında değişen 4 kadın katılımcıyla görüşülmüştür. Bunlardan K1 "iletişim uzmanı", K2 "çevre uzmanı", K3 "sosyal gelişme uzmanı" ve K4 "enerji uzmanı" olarak görev yapmaktadır. Katılımcılardan K1 ve K2'nin kuruluştaki deneyimi 2 yıl 6 ay, K3'ün 1 ay ve K4'ün 2 yıl'dır. OECD'yi temsilen "ekonomist" olarak görev yapan, iki erkek katılımcıyla görüşme yapılmıştır. K5 ve K6 kodlu bu katılımcılar sırasıyla 46 ve 31 yaşında olup, kuruluştaki deneyim süreleri ise 2 yıl ve 3 yıl'dır. WWF'yi temsilen her ikisi de 35 yaşında olan iki kadın katılımcıyla görüşme yapılmıştır. WWF'yi temsil eden katılımcılardan K7, "doğa koruma sorumlusu" olup kuruluştaki deneyimi 5 yıl iken; K8 "doğa koruma yöneticisi" olup kuruluştaki deneyimi 11 yıl'dır. Son olarak UN'i temsilen görüşme yapılan K9 "uluslararası finans uzmanı stajyeri" olarak Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İstanbul Özel Sektörde Kalkınma Uluslararası Merkezi'nde (IICPSD) çalışan, 25 yaşında kadın bir katılımcı iken, K10 "çevre koruma uzmanı" ve "proje yöneticisi" olarak çalışan 45 yaşında erkek bir katılımcıyı temsil etmektedir.

4.2. Kuruluşların Kısa Tarihi, Misyon ve Amaçları

4.2.1. Dünya Bankası (WB)

Dünya Savaşı'ndan sonra, 1945 yılında IBRD "Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası" adıyla kurulan, 1947 yılında da Birleşmiş Milletler'in özerk uzman kuruluşlarından biri haline gelen Dünya Bankası üye 185 ülkenin mülkiyetinde bulunan 5 temel kuruluştan oluşmaktadır: IBRD, Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Çok Taraflı Yatırım Garantisi Ajansı (MIGA), Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (ICSID) ve Uluslararası Finans Kurumu (IFC). Bu kuruluşlardan her biri, küresel yoksulluğun azaltılması ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi misyonuna yönelik olarak farklı ancak destekleyici bir rol oynamaktadır. IBRD, orta gelirli ve kredi itibarına sahip yoksul ülkelerde kamu kuruluşlarına destek verirken; IDA fakir ülkelerde STK'lara destek vermekte; IFC kalkınma amacına yönelik özel şirket projelerine kredi vermekte; MIGA ise direkt yabancı yatırımlar için siyasi garanti mekanizması olarak işlemektedir. Özellikle IDA ve IBRID gelişmekte olan ülkelere, eğitim, sağlık, altyapı ve iletişimin yanı sıra daha pek çok amaç için düşük faizli borçlar, faizsiz krediler ve hibeler sağlar.

Dünya Bankası, projelerin uygulanmasında finansmanı sağlayan, kredilendirmeyi düzenleyen bir kuruluş olup bu sürecin tamamında UN ile birlikte çalışır. Bununla birlikte kuruluşun UN'den farklılaştığı nokta Dünya Bankası'nın kaynak ve planlamalar

bakımından gerekli düzenlemeleri yapıp sürecin takibini dışarıdan yapması; UN'in ise sürecin doğrudan içinde, projelerin uygulayıcısı olarak rol almasıdır.

4.2.2. Birleşmiş Milletler (UN)

Birleşmiş Milletler 1945 yılında II. Dünya Savaşı'ndan sonra 51 ülke tarafından kurulan, uluslararası barış ve güvenliği sürdürmeyi amaç edinen, uluslararası dostça gelişmeyi, daha iyi yaşam standartlarını, insan haklarını ve sosyal ilerlemeyi destekleyen bir dizi uluslararası kuruluştan oluşan bir gruptur (UN, Bilgi, 2013). Diğer yandan UN sürdürülebilir kalkınma tarihinde kavramın gelişmesine zemin hazırlayan ve bu anlamda en önemli kilit dokümanlara ev sahipliği yapması bakımından önem taşımaktadır. Bu araştırma kapsamında üzerinde durulan Birleşmiş Milletler organları UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı) ve UNDP (Birleşmiş Milletler Gelişme Programı)'dir. UNEP olarak UN'in temel misyonu, gelecek nesilleri riske atmadan ulusların yaşam kalitesini, bilgi birikimini ve çevre ile olan ilişkilerini geliştirecek nitelikte liderlik sunmaktır. UNEP daha çok çevresel projeler çerçevesinde çevresel politikalarla ilgiliyken UNDP geliştirmekte olan ülkelere yardımcı etkin kullanma konusunun yanı sıra sosyal konularda başlıca yoksulluğun önlenmesi, insan haklarının korunması, gelişme kapasitesinin artırılması ve kadınların güçlendirilmesi gibi konularda destek vermektedir (UNDP, Operasyon, 2013).

4.2.3. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD)

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), tek tek devletlerin ekonomilerinin birbirleriyle olan derin bağının farkına varılması ve küresel bir işbirliğine gereksinim duyulması sonucu 30 Eylül 1961'de kurulmuştur (OECD, Tarihçe, 2013). Dünyada düzenli olarak problemlerin tespiti, tartışılması analizi ve çözümü için politika geliştiren OECD'nin 34 üye ülkesi bulunmaktadır. Son yıllarda kuruluş büyük ölçüde gelir dağılımı, sağlığa erişim, çevresel unsurun ön planda tutulması, (Green Growth), yaşam kalitesi gibi konuların yanı sıra dünya çapında refahın tekrar ölçülmesiyle ilgili çalışmalara odaklanmaktadır.

OECD'nin en önemli özelliklerinden birisi de bir düşünce kuruluşu olup veri tabanı açısından büyük bir istatistik ağına sahip olmasıdır. 1970'ten itibaren üye ülkelerin ortak

problemlerini dile getirebilecekleri ve gerekli durumlarda ulusal politikalara rehberlik edecek tavsiye kararları alabilecekleri, sürdürülebilir kalkınmanın önemli ayaklarından birini oluşturan bir Çevre Komitesi bulunmaktadır. Komite üye ülkelerin çevre politikalarını geliştirmelerine yardımcı olma görevini üstlenmekle birlikte çevre politikaları anlamında temel sorunları gidererek uygulamalar konusunda bir standartlaşmanın sağlanması amacı doğrultusunda çalışmalarını sürdürmektedir.

4.2.4. Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF)

Doğal Hayatı Koruma Vakfı 1961’de kurulan, dünyada bulunan kaynakları koruma gereksinimini karşılamaya çalışan, dünyanın önde gelen bağımsız koruma kuruluşu kapsamında olan sivil toplum kuruluşundan biridir. WWF’nin çalışmaları genel anlamda “doğal alanları koruma (denizler, ormanlar, nehirler); iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik” olmak üzere 3 başlıkta ele alınabilir (WWF, UK: 2013). WWF’nin misyonu hakim gelişme paradigmasına rağmen sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, sosyal ve ekonomik boyutlarını doğrudan ve dolaylı olarak insan için vurgulanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda yaşanabilir bir ortak gelecek inşası ve üretimden, tüketimden, ticarete kadar her alanda sürdürülebilirlik ve eşitliğin desteklenmesi için çalışmalarını sürdürür (WWF, İklim Çözümleri, 2009). Merkezi İsviçre’de bulunan ve 100 ülkede faaliyet gösteren kuruluşun Türkiye ana sponsorluğu “Garanti Bankası” tarafından üstlenilmekte olup, “Coco-Cola, Simens, Eti Burçak, Vodafone” gibi kuruluşlar da katkıda bulunan sponsorlar arasındadır (WWF, UK: 2013).

4.3. Kuruluşların Sürdürülebilir Kalkınma Konusundaki Görüş ve Yaklaşımları

Dünya Bankası küresel düzeyde, göç, çatışma ve iklim değişikliğini de içeren bir dizi ulus ötesi sorunun sosyal etkilerinin anlaşılmasını sağlarken, ulusal düzeyde birlikte çalıştığı ülkelerde yoksulluğun sürdürülebilir olarak azaltılması için kilit sosyo-politik önlemlerin geliştirilmesine; yerel düzeyde ise projelerden yoksulların faydalanmasına öncelik vermektedir. Tüm ülke ofislerinde bir “Sürdürülebilir Kalkınma Ekibi” ile çalışan kuruluşun Türkiye’de enerji, sosyal çalışmalar, kalkınma, çevre ve şehircilik alanlarında çalışmaları vardır. Bu çalışmalardan biri olarak “entegre havza projesi” sürdürülebilir kalkınma konusunda Türkiye’de en temel sorunlarından biri olan kurumlar arası iletişimsizliğin neden olduğu plansız arazi faaliyetlerini önlemeyi amaçlar. Kuruluşun diğer bazı çalışmaları “Sürdürülebilir Şehir Projesi”, “Yoksulluk ve Sosyal Etki Analizi” (PSIA) ve “Yeşil Büyüme Stratejisi”dir (Dünya Bankası, Sosyal Gelişme,

2012). K2¹¹ 'nin ifade ettiği gibi “sürdürülebilir şehir projesi”nde faaliyetin gerçekleştirileceği bir şehir seçilerek bu şehirde çeşitli yatırımlar yapılmakta ve ilgili belediye ile çalışılmaktadır. Ancak sürdürülebilir bir şehrin nasıl mümkün olabileceğine bakılan bu projenin ülkemizde henüz uygulamaya başlamadığı bilinmektedir.

Dünya Bankası'nın merkezi bir yapılanmadan ziyade eşit oy hakkı çerçevesince eşitlikçi bir yapıda ve müşteri odaklı olduğunu belirten katılımcılar az gelişmiş ülkeler arasından projelerde “iyi ülke örneklerinin” bireysel girişimlerle seçildiğini ifade etmişlerdir. K1¹² bakanlıkların, STK'ların ve halkın bu süreçte temel aktörler olduğunu aktarmıştır. Kurulardan elde edilen diğer veriler ve katılımcıların söylemi temelinde kuruluşun gelişme stratejisi olarak gelişmiş ülkeleri model alması ve az gelişmiş ülkeler için de bu yolda bir strateji belirlemesi Dünya Bankası'nı kalkınma anlayışında “modernleşme ekolü”ne yakınlaştırmaktadır. Bu paradigma doğrultusunda geliştirilen çeşitli projelerde gerek kaynak sağlama gerekse sürecin takibini ve denetimini ifade eden izleme aşamalarında WB olarak IBRD yatırımların çevre ve sosyal gelişme ile uyumlu bir şekilde işlenmesinde ve sürdürülebilir kalkınma anlayışının tesis edilmesinde önemli rol oynar. Başta enerji santralleri olmak üzere, barajlar, sulama kanalları, yol kapasitesi geliştirme, diğer inşaat onarım ve rehabilite işlerini kapsamında gerçekleştirilen çeşitli projelere ilişkin kategorik olarak etki derecesine göre çeşitli ölçme ve denetleme kriterinin devreye girdiğini belirten K2 ve K3¹³ bu süreçle ilgili hususları şöyle belirtmiştir:

“Operational Policy” (Uygulama Esasları) başlığı altında alınan koruma önlemleri 10'dan fazla kriteri dikkate alarak projelerin uygulanmasında inisiyatif üstlenir. Bunlardan bazıları, “doğal habitat koruma, zorunlu yeniden yerleşim, yerli halklar, baraj güvenliği, tarımda gübre ve ilaç kullanımı” gibi kriterlerdir. Bu kriterler daha ziyade çevresel kriterler olarak düşünülebilecekken, arazi edimi, kamulaştırma, bilgi edinme, yeniden yerleşim ise sosyal alanda çalışan bölümlerin önemseydiği kriterlerden bazılarıdır.”

Katılımcıların yukarıdaki ifadesine ek olarak etki alanında gelirin topraktan sağlanması durumunda, en az var olan mevcut gelir düzeyini koruyacak şekilde geçim

¹¹ Katılımcı 2: Dünya Bankası, Çevre Uzmanı

¹² Katılımcı 1: Dünya Bankası, İletişim Uzmanı

¹³ Katılımcı 3: Dünya Bankası, Sosyal Gelişme Uzmanı

kaynaklarının sağlanması gibi telafi mekanizmalarının işletilerek minimum zarar için çalışıldığı belirtilmiştir. Diğer taraftan bazı durumlarda söz konusu mülk ya da arazinin maddi karşılığı verilmekte; ancak bu aşamada da kişilerin o parayı nasıl yönetecekleri ve yeni yatırımlar konusunda örneğin yeni ürün ekimi ve benzeri konularda danışmanlık verildiği ifade edilmiştir. Bu kapsamda projeyi yürüten kuruluşların kamulaştırma daireleriyle çalışıldığını belirten K3 gözlemlediklerini şöyle ifade etmiştir:

“Kurumlar farklı taleplerimize ve detaylı sorularımıza başta şaşırıyorlar ancak hızla buna uyum gösteriyorlar”.

Dünya Bankası olarak Türkiye’de kurumlar arası ilişkilerde uygulamaya konulan ve zamanla kurumsallaştırılan sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanmasında büyük aksaklık yaşanmadığını, bunun proje durdurma gibi örneklerle karşılaşılmadığından rahatlıkla ifade edilebileceğini belirterek, sürecin proje bittiğinde de takip edildiği; proje bittiğinde bölgede kalkınma ve gelişme sağlanmasının beklendiğini eklemiştir.

OECD’nin sürdürülebilirlikle ilgili olarak çalışmalarına bakıldığında K6¹⁴ Kalkınma Strateji şemsiyesi altında temiz enerji projeleri, eğitimde fırsat eşitliği projeleri, bölgesel kalkınma projeleri ve gıda krizi konularında programların yürütüldüğünü ifade eder. Çalışmalarının kurumlara yol gösterici tavsiyelerde bulunmak, bu alanlarda ihtiyaç duyulan veri/bilgiyi üretmek ve ilgili taraflara iletişim halinde olmaları sağlayacak platformlar oluşturmak şeklinde özetlenebilecek bir yaklaşımla yapıldığı belirtilmiştir. OECD, aynı zamanda çeşitli ülkelerde kadınların eğitim, istihdam ve girişimcilik alanlarında ekonomik olanakların artırılması için çalışmaktadır (Strang ve Bayle, 2008: 2).

OECD’yi temsil eden K5¹⁵ ve K6¹⁶ sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir gelişme kavramları arasında tam anlamıyla bir ayrım gözetmediklerini belirterek, sürdürülebilir kalkınma kavramının daha çok verimlilik ve kendini yenileyebilen üretim süreci üzerinden değerlendirilen, çok boyutlu ve iktisadi bir kavram olduğunu savunurlar.

¹⁴ Katılımcı 6: OECD, Ekonomist

¹⁵ Katılımcı 5: OECD, Ekonomist

¹⁶ Katılımcı 6: OECD, Ekonomist

“Gelir, istihdam sürdürülebilir büyüme için yeterli olabilirken; sürdürülebilir kalkınma çevresel boyutları sosyal boyutları gelir dağılımı vb büyümenin niteliği, anlamı, ne düzeyde nasıl olduğu vb öğeleri daha çok sorgular. ‘Tarım mı büyüyor sanayi mi?’ gibi”.

K5 sürdürülebilir kalkınma politikalarının kimi ülkelerde oldukça başarılı bir şekilde uygulanmakta olduğunu, bu anlamda İskandinav ülkelerinin örnek olarak belirtilebileceğini söylemiştir. K6 da OECD’nin yenilenebilir enerjinin kullanılmasından çevreye ilişkin sanayi projelerinin finansmanın sağlanmasına kadar birçok alanda sürdürülebilir kalkınma için çevreyi de gözeten projelerin bulunduğunu ancak; ekonomik boyutun da göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiştir. Bununla ilgili K6 görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Ekonomik rasyonalitesi olmayan çevre duyarlılığı projeleri büyük oranda bir halka ilişkiler kampanyası boyutunda kalmaktadır. Bugün özellikle AB bünyesinde çevre projeleri için kullanılan kaynakların olumlu sonuç yaratmadığına ilişkin tartışmalar dikkate değerdir”.

K5 kuruluşların tespit edilen problemlere yönelik uyguladıkları reçetelerinin birbirinden farklı olduğunu belirterek kurumlar arasındaki benzer yaklaşımlara eleştirel bir perspektiften bakarak IMF, Dünya Bankası ve OECD’nin problemi, çevreyi kirletme hakkının satılması gibi, piyasa üzerinden, fiyatlandırarak çözmeye çalışacağını belirtmiştir. Aslında bu tam da kapitalist mantığa uygun düşen bir yaklaşım olup kapitalizmin çelişkilerini ifade etmektedir. Oysaki çevresel bedellerin maliyete dönüştürülmesi sürdürülebilirlik açısından kabul edilebilir değildir. K6 çevre duyarlılığı olan projelerin gerçekleştirilmesinin sürdürülebilir veya amaca hizmet eden bir yönünün bulunmamasını eleştirirken, K5 son 15 yılda sosyal boyutu da dahil eden bir kalkınma anlayışından söz edilmeye başlandığını açıklamıştır. Ancak sürdürülebilir kalkınma söylemi altında çelişkilerin varlığını vurgulayan katılımcı kalkınma anlayışının tarihi ve bugün gelinen noktayı aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“70’lerdeki Doğu Bloğu ekolü kalkınma tartışmasını kaybetti. Üst blok dağıldı, piyasa ekonomisine geçildi. Hızlı büyüyen ülkeler Çin, Kore, Hindistan gibi kalkınma iktisadından değil; ama büyüme iktisadından dolayı bu noktalara geldi. Oysa kalkınma iktisadı içerisinde Afrika gerilemeye devam etti”.

Sürdürülebilir kalkınma politikaları çerçevesinde çevre boyutunu ön planda tutan WWF'yi temsil eden K7¹⁷ sürdürülebilir kalkınma kavramının kullanımıyla ilgili olarak, kalkınmanın imajı ve tanımının sorunlu olduğunu, kalkınma denilince mega şehirlerin akla geldiğini; ancak her şeyden önemlisinin dağılımın eşit olmaması olduğunu belirtmiştir. Çarpık kentleşme ve fakirlik gibi sorunların yine oldukça önemli olduğunu belirten katılımcı WWF olarak kalkınma anlamındaki yanlış anlayışı düzeltmeye çalıştıklarını belirtmiştir. Kuruluş ayrıca şirketlere tasarruf ve yeşil üretim anlamındaki uygulamaları konusunda kendilerini dönüştürmek istediklerinde destek verir. Örneğin; “su bekçiliği, su ayak izi” gibi temaların İngilizce’den Türkçe’ye çevrilip Türkiye’nin bu anlamda kendi stratejisi ile bütünleşmesi kuruluşun bu alandaki en önemli katkılarından biridir.

Doğa korumanın önce romantik dönem yaşadığını belirten K8¹⁸ 1970’lerde “doğayı korumak için doğayı koruma” anlayışının egemen olduğunu ve bu anlayış çerçevesinde insan unsurunun göz ardı edildiği ve çevrenin önce geldiği bir anlayış varken; bugün bu anlayışın yerini Rio 1992 zirvesi ile birlikte insan için kaynakların korunması anlayışına bıraktığını belirtmiştir. Ancak bu gelişmeler bir yana az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki farklılıklar ve eşitsiz ilişki devam etmektedir. Buna ilişkin olarak K8’in ifadesi şöyledir:

“Bugün kalkınmış ülkelere bakıldığında geçmişte kendi doğal kaynaklarını tükettikleri görülürken; günümüzde ise az gelişmiş ülkelerin de kaynaklarını tüketir durumdadırlar. Biz kurum olarak daha çok işin çevresel boyutu üzerinde durmaktayız”.

Sürdürülebilir kalkınma alanında Türkiye’de son yıllarda sayısı hızla artan HES projeleri başta olmak üzere çeşitli projelerde birtakım yanlışların yapıldığını belirten K7, hükümet politikalarından başlayarak yanlış uygulamaların kurum ve kuruluşlar düzeyinde de devam ettiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Örneğin Ramsar sözleşmesi kapsamında sulak alan ilan edilen bölgeler, yönetim planı yapıldıktan sonra devlete bırakılıyor ve devlet birtakım yanlış uygulamalara gidebiliyor. Zaten artık yönetim planları da ihale usulü çeşitli şirketlere yaptırılabilir işin niteliği biraz değişti”.

¹⁷ Katılımcı 7: WWF, Doğa Koruma Sorumlusu

¹⁸ Katılımcı 8: WWF, Doğa Koruma Yöneticisi

Yanlış uygulamalar konusundaki örneklerini geliştiren katılımcı Konya havzasında ise vahşi sulama/cazibeli sulama denilen yöntemin kullanıldığı, bu durumun ise daha fazla su kullanımının yanı sıra toprağın taşınmasına, tuzlanmanın artmasına neden olduğunu ifade etmiştir. K7 pilot damlama sulama gibi çalışmaların yeni uygulamalara model olması açısından önem taşıdığını belirtir. Yukarıdaki tartışmadan yola çıkılarak kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel unsurları içeren bir bütün olduğu ve bu öğelerin birinden bile bağımsız olarak düşünülmemeyeceği vurgulanmalıdır. Dolayısıyla çeşitli yatırımların neden olacağı değişimin olası olumsuz etkilerinin azaltılması ve olumlu etkilerin artırılması için sosyal anlamda dinamiklerinin değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu anlamda WWF şeffaf iletişim mekanizmalarının işletilerek sosyal anlamda halkın dahil edilmesinin önemini vurgulamaktadır.

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının geliştirilmesi ve politikaların uygulanmasında en önemli kuruluşlardan bir diğeri olarak UN'in sürdürülebilir kalkınma konusundaki görüşlerinin daha iyi anlaşılması bakımından Rio + 20 zirvesi (Rio 2012) ve deklarasyonunun çıktısı büyük önem taşır (United Nations, 2012; akt. Atak, 2013: 6). Rio 2012 zirvesindeki tartışmalar sonucunda ülkelerin daha yaşanabilir bir dünyaya ulaşmak için verdikleri karar ve taahhütler "İstediğimiz Gelecek" (The Future We Want) adlı konferans sonuç belgesinde derlenerek kabul edilmiştir. 283 maddeden oluşan bu doküman gezegenimiz ve şimdiki ve gelecek nesiller için ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların gerçekleştirilebildiği bir sürdürülebilir kalkınma anlayışının benimsenerek uygulanması amacına hizmet etmektedir.

Rio 2012 Zirve çıktısı kapsamında sürdürülebilir kalkınmanın önemli bileşenlerinden olan çevresel boyutu önceleyen yeşil ekonomi de ele alınmış, bu kapsamda Dünya Bankası ve OECD gibi kuruluşlarla yapılan çalışmalar sonucu birtakım göstergeler belirlenmiş yeşil ekonomi teşvik edilmeye çalışılmış ve üretim - tüketim ilişkileri, kaynak kullanımı, düşük karbon emisyonu gibi konularda bir takım kriterler geliştirilmiştir (İstediğimiz Gelecek, UN: 2012). Geliştirilen bu kriterler doğrultusunda ekonomik gelişmenin yanı sıra sosyal gelişmenin sağlandığı ve çevre unsurunun gözetildiği bir sürdürülebilir kalkınma anlayışının tesis edilebileceğini savunan K9¹⁹ şirketlerin "sosyal sorumlu yatırım" olarak adlandırılan yatırımlarında ekonomik getiri elde etmenin yanı sıra toplumsal veya çevresel gelişmeyi de doğrudan veya dolaylı fayda

¹⁹ Katılımcı 9: Uluslararası Finans Uzmanı

sağlayan yatırımların bulunduğunu belirtmiştir. UNDP bu yatırımların insani gelişmeye katkıda bulunan tarafıyla ilgili çalışmalar yapmaktadır.

K10²⁰ proje yöneticisi özellikle OECD'nin ve WB'nin de altını çizdiği gibi sürdürülebilirlik konusunda her üç boyutun da bir arada ve eşit ağırlığa sahip olamayacaklarının kabul edilmesi gerektiğini savunmuş ve bu konuda şunları ifade etmiştir:

“Zaten ekonomik, sosyal ve çevresel unsurlardan biri eksik olursa buna sürdürülebilir gelişme ya da sürdürülebilir kalkınma diyemeyiz. Sürdürülebilir kalkınma politikasının geliştirileceği ya da uygulamasının yapılacağı bölgenin, ülkenin ya da alt bölgenin sosyal ekonomik ya da çevresel öncelikleri, özellikleri, kırılganlıkları ve kapasitelerine göre bu üç unsurun ağırlığını belirlemesidir. UNEP (Akdeniz Eylem Planı) MAP bu resmin ağırlıklı olarak çevre boyutuyla, kısıtlı sosyo ekonomik araştırmaları, temiz üretim programı, MSSD ve Akdeniz Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (MCSD) ile de diğer iki ayağa dokunmaya çalışıyor”.

Özetle sürdürülebilir kalkınma anlayışı bağlamında daha ziyade projeleri finanse eden ve denetlemeyi yürüten bir kuruluş olarak WB, sosyal ve çevresel unsurları da gözeterek sürdürülebilir kalkınma anlayışının 3 boyuna da önem vermeye çalışmaktadır. Ancak az gelişmiş ülkelere danışmanlık vermesi nedeniyle OECD ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar ekonomik boyut üzerinde daha fazla durmaktadır. Bununla birlikte OECD ve WB temsilcisi olan katılımcıların “gelişmekte olan ülkeler” kavramını kullanması kuruluşların modernleşme ekolü duruşuna yakın bir görüş sergilediğini düşündürmektedir. Bu anlayışa göre gelişme doğrultusunda izlenmesi gereken yol, gelişmiş ülkelerin izlemiş olduğu yol yani, Kapitalizm ekonomik düzeni içerisindeki üretim ilişkileriyle mümkündür. Dolayısıyla söz konusu kurum ve kuruluşlar mevcut kapitalist düzeni sorgulamak yerine bu düzen içerisinde bir sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Sonuç olarak sürdürülebilir kalkınma politikaları bakımından kuruluşların vurgu yaptıkları benzer ortak konular olduğu, ancak bunlar kapsamında birtakım farklılıkların da bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Buna göre, OECD ve WWF “kalkınmacılık” söylemini sorgularken; kavramın vaat edilen hedeflerden uzaklaştığını belirtirken;

²⁰ Katılımcı 10: UN-Çevre Koruma Uzmanı

WWF, OECD' nin bir adım ötesine geçerek mevcut sistemi ve düzenin getirilerini sorgulamaktadır. Bunların yanı sıra UNDP ve UNEP de sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutu konusunda insani gelişme çerçevesinde açıklama yapmakta ve sürdürülebilir kalkınmayı yeni bir kalkınma paradigması olarak ele almaktadır.

4.4. Kuruluşların Sürdürülebilir Kalkınma Ölçütleri

Sürdürülebilir kalkınmanın tanımına ve amacına uygun olarak hedeflerinin belirlenmesi ve bu hedeflere ulaşılması sürecinde ölçüm için bir takım göstergelerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu süreçte göstergelerin gelişmişlik ve az gelişmişlik ölçütlerine göre çeşitlilik göstermesi sayıca çeşitli olması sonucunu doğurmuştur (United Nations, 2007: 7). Sürdürülebilir kalkınmanın nasıl ölçülebileceği ve göstergeleri ile ilgili olarak katılımcılar her ülkenin kendi mevcut verilerini kullanarak bu ölçümün yapılabileceğini belirtmişlerdir. Bu konuda özellikle OECD ve UN tarafından belli başlı bir takım ölçütler geliştirilmiştir. Geliştirilen bu endeksler, özellikleri ve amaçları bu bölümde ele alınmaya çalışılmaktadır.

OECD önemli bir veri kaynağı olmasının getirdiği avantaj ile elde ettiği veriler doğrultusunda gelirin yanı sıra demokrasi, serbest zaman aktiviteleri, dini özgürlükleri, yaşam standartları gibi unsurların da önem taşıdığı çeşitli faktörlerin de inceleyerek diğer uluslararası kuruluşlarla eşgüdüm içerisinde sürdürülebilir kalkınma konusunda ölçekleri belirlemeye çalışmaktadır. Bu anlamda sürdürülebilir kalkınma konusunda uluslararası alanda ortak birtakım parametreler geliştirmektedir. Örneğin, OECD ekonomik gelişmenin çevresel sürdürülebilirlikle uyumlu bir şekilde yürütülmesi için “Yeşil Büyüme Stratejisi” (Green Growth Strategy) ve “Daha İyi Bir Yaşam İnisyatifi” (Better Life Initiative); refah düzeyini ölçmek için de “Better Life Initiative” (İyi Yaşam İnisyatifi) parametrelerini uygulamaktadır. İktisadi boyuta önem verdiği bu parametrelerde istihdam, işsizlik, büyüme istikrarı, enflasyon gibi konular 2011’ de yayımlanan “How’s Life” raporunda tartışılmaktadır. Görüşme yapılan OECD temsilcilerinden elde edilen verilere göre incelenen ülkelerde gelişim 2 yılda bir kişi başına düşen gelirin yanı sıra yaşam kalitesi, eğitim kalitesi gibi temel parametrelerle ölçülmektedir.

Dünya Bankası ise sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunu ifade eden etkili bir yoksulluk önlemi alınmasına ve nitelikli bir sosyal analize oldukça önem vermektedir.

Bu amaçla kuruluş, operasyonları gerçekleştirilirken politika önerilerinin partner ülkelerde yoksulluğu azaltacak şekilde düzenlenmesi amacıyla sosyal ve ekonomik analizi bünyesinde barındıran çok disiplinli bir yaklaşım olan “Yoksulluk ve Sosyal Etki Analizi” (PSIA)’yı geliştirmiştir (Dünya Bankası, Sosyal Gelişme, 2012). Sürdürülebilir kalkınmada çevre boyutunu ön plana çıkaran bir kuruluş olarak “Doğal Hayatı Koruma Vakfı”nı temsil eden K8²¹ kuruluş olarak benimsedikleri “ayak izi yaklaşımı”nın kaynaklar, üretim ve tüketim arasındaki bağlantının ortaya konulması açısından kullanılan bir yöntem olduğunu açıklamış ve doğal kaynakların sürdürülebilirliği bağlamında ölçümler yapılmasının sağlandığını belirtmiştir. Ekolojik ayak izi ölçümü WWF’nin Yaşayan Gezegen Endeksi’ne (2008) göre insanın gezegen üzerindeki talebini ifade eder. (WWF, İklim Çözümleneleri, 2009).

Birleşmiş Milletler Gelişme Programı “insani kalkınma endeksi (HDI)’yi geliştirerek ömür uzunluğu, eğitimsel başarı ve yaşam standardı açısından ülkelerin sıralanmasını sağlar. Böylece uzun vadede arzu edilen bir insani gelişim amacı doğrultusunda niceliksel gelişmeden ziyade sürdürülebilir niteliksel bir gelişme sunulur (Munasinghe ve Shearer, 1995: 24). K7²²’ye göre 2012’de UNEP, Green Growth Raporu; 1992’de Rio ise Yerel Gündem 21; sürdürülebilir kalkınma sürecinde birer araç olarak kullanılmıştır. Bütün bu araçlar ve bu doğrultudaki çalışmalar neticesinde sürdürülebilir kalkınma konusunda ölçütler de geliştirmektedir. UN ayrıca Binyıl Kalkınma Hedefleri ile sürdürülebilir kalkınmanın sosyo-ekonomik gelişme, sürdürülebilir tüketim ve üretim, sosyal içerme, demografik değişiklikler ve halk sağlığı, sürdürülebilir ulaşım, iklim değişikliği ve enerji, doğal kaynaklar, iyi yönetim gibi unsurları içerdiğini belirterek bu doğrultuda ölçütler geliştirilmesini savunmaktadır (Avrupa Göstergeler, 2013 Portal). WWF de bu süreçte değişime uyarlanarak, kurumsal çerçevesini geliştirmektedir. Bu bağlamda Yeşil Ekonomi çalışmalarına dahil olan OECD’nin yanı sıra Dünya Bankası ve UN (UNEP) gibi temel kuruluşlardan bağımsız hareket etmemektedir. Bu çerçevede yeşil ekonomide temel olarak amaçlar katılımcıya göre “Yenilenebilir enerjinin teşviki ve üretim ve tüketim davranışlarının değişmesi” dir.

Sonuç olarak, OECD, Dünya Bankası, UN ve WWF gelişmenin yalnız kişi başına düşen gerçek gelire değil, sosyo-ekonomik gelişmenin içerisinde temel hizmetlere erişim olanaklarının incelenmesi ile ölçülebileceğini önermektedir. Bu anlamda söz

²¹ Katılımcı 8: WWF, Doğa Koruma Yöneticisi

²² Katılımcı 7: WWF, Doğa Koruma Sorumlusu

konusu kuruluşlar sosyal sermaye göstergelerinin geliştirilmesini destekler. Bunun yanı sıra WWF'ye göre sürdürülebilir tüketim ve üretim kaynak verimliliği temelinde ölçülmelidir. Sosyal içerme ise yoksulluk riski veya sosyal dışlanma gibi göstergelerle ölçülmekte olup bu alanda yapılan çalışmalar giderek artmaktadır. Özetle gelişim yalnızca nicel veriler temelinde ölçülemez. Ve farklı gelişmişlik düzeyindeki ülkeler için alternatif refah düzeyi ölçekleri geliştirilmesi gerekmektedir.

4.5. Kuruluşların Hedefleri ve Önerileri

Sürdürülebilir kalkınma konusunda eksiklik ve yanlışlıklar tespit edildikten sonra bu bölümde sürdürülebilir bir gelişmenin sağlanabilmesi için öneri ve hedefler tartışılmaktadır. K4²³ kendi uzmanlık alanı bağlamında yenilenebilir enerji, alt yapıların yenilenmesi, enerji yatırımları gibi konuların önemini vurgulamıştır. Enerji uzmanı ayrıca bu konuların önemi konusunda şunları ifade etmiştir:

“Türkiye'nin cari açığının çoğu, %100'e yakını ithal edilen enerjiden kaynaklanmaktadır. Enerji yatırımları bu nedenle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için önem arz etmektedir. Danışmanlık misyonumuz çerçevesince politika geliştirilmesi anlamında devlet ile çalışıyoruz, kalkınma kredisi veriyoruz”.

Türkiye özelinde enerji yatırımlarına ihtiyaç olduğunu vurgulayan katılımcı ülkenin cari açığını kapatma yolunda elektrik üretiminin önemini vurgulamaktadır. Diğer yandan katılımcılar, Türkiye'de kuruluşların birbirlerinden habersiz olarak arazi alımı gerçekleştirilmesi ve birbirinden kopuk faaliyetlerde bulunması sorununu dile getirmiş, sorunun çözümü için “Entegre havza projesi” ve “Yeşil büyüme” gibi projelerin geliştirilmekte olduğunu bilgisini vermiştir.

UN ise Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin esasını oluşturan sera gazı emisyonlarını düşürme ile ilgili hedeflere vurgu yaparak ülkelerin ortak fakat farklı sorumlulukları, ulusal ve bölgesel kalkınma öncelikleri, amaçları, özel koşulları göz önünde bulundurularak ortak yükümlülükler vermiştir. Örneğin, 1992'de Rio'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın ana çıktularından birini oluşturan Yerel Gündem 21 eylem planı kamu kurumları, yerel

²³ Katılımcı 4: Dünya Bankası, Enerji Uzmanı

otoriteler ve sivil toplum kuruluşlarının eş ortaklar olarak belirlenmesi ve bu süreçte “Kent Konseyleri”ne başlıca karar alma ve uygulama mekanizmaları olarak sorumluluk verilmesi bakımından önem taşır (UNDP, Gözlem, 2013). Küresel ortaklıkların yanı sıra yerelde de sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşılması için eylem planlarının geliştirilmesinde etkin bir kuruluş K10²⁴ hedeflere ulaşmada kullanılan araçların yeterliliği ve öneriler konusundaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Uygulanan projeler sadece Türkiye’de değil gelişmemiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerin özel sektörlerine yönelik yapılmaktadır. Projeler hedef sektör ve tema bakımından yeterli olmakla birlikte fon ve sponsor bulma açısından beklenen sayıda yapılamamakta. Projelere daha fazla sponsor ilgisi gerekmektedir”.

K8²⁵ sürdürülebilir kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel boyutunun bir arada olmasının mümkün olabileceğini; ancak günümüz kapitalist sisteminde kazanan-kaybeden ilişkisi olduğundan öncelikle politik sistemde köklü değişikliklere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. İnsan ve doğanın aslında bir bütün olduğunu ve ayrı düşünülmemeyeceğini açıklayan K8, önceliğin çevre veya insan olarak tespit edilemeyeceğini hiçbirinin öne çıkmasının mümkün olmadığını çünkü olumsuzluğun bir şekilde doğrudan veya dolaylı olarak hava, su, toprak, tarım, iklim değişikliği vb. insan hayatını etkilediğini savunmuştur. Böylece katılımcı kapitalizmin bir çelişkisi olan çevrenin dışsallaştırılmasını da satır arasına ifade ederek eleştirmektedir. Katılımcının bu konudaki görüşleri şöyle ifade edilmiştir:

“Biz şehirlerde yaşadığımız için akan suyun musluktan, tükettiğimiz gıdaların ise marketlerden geldiğini sanıyoruz.”

Sürdürülebilirlikte iyi bir planlamanın önemli olduğunu belirten K7²⁶, başta HES’ler olmak üzere tüm projelerde planlamalarda etkin olarak rol aldıklarını belirtmiştir. Bu anlamda kuruluş su, orman, kıyı ve balıkçılık yönetimi ve enerji politikaları konusundaki yanlışları tespit etmek amacı doğrultusunda çalışmalar yürütmektedir. Söz konusu faaliyetlerin doğru yapıldığı takdirde sürdürülebilir kalkınmanın mümkün olabileceğini

²⁴ Katılımcı 9: Uluslararası Finans Uzmanı

²⁵ Katılımcı 8: WWF, Doğa Koruma Yöneticisi

²⁶ Katılımcı 7: WWF, Doğa Koruma Sorumlusu

belirtmişlerdir. Bununla ilgili olarak katılımcı HES'lerin sürdürülebilir kalkınma anlayışından oldukça aykırı bir şekilde yapıldığını şöyle ifade etmiştir:

“HES' ler yenilenebilir kaynaklar; ancak bu Türkiye gerçeğinde uygulamalar anlamında böyle değil.”

Mevcut HES'lerin nehir sistemlerini ve ekosistemleri ciddi şekilde tehdit ettiğini belirten katılımcı sorunun tüm mekanizmayı oluşturan tek tek çarklarda meydana geldiğini vurgulamıştır. Katılımcı ayrıca DSİ²⁷'nin de bu anlamda hatalı olan aktörlerden biri olduğunu planlama, havza çalışmaları konusunda eksik ve yanlış uygulamaları olduğunu belirtilmiştir. DSİ'nin yanı sıra ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi) yapan firmaların niteliklerinin yetersizliği, inşaat ve işletme sürecinde yeterli önlemlerin alınmaması izleyen diğer olumsuz faktörleri ortaya çıkaran faktörlerdir. Örneğin; bu anlamda 1 sene boyunca strateji geliştirdiklerini belirten katılımcılar Türkiye'de sürdürülebilir HES²⁸'i kalkınmaya yönelik teşvik olarak desteklediklerini belirtmişlerdir.

Sonuç olarak temelde OECD, WB ve EC'nin olmak üzere diğer uluslararası kuruluşların da sürdürülebilir kalkınma konusunda birtakım hedefler geliştirdikleri, bu hedeflere ulaşma doğrultusunda da birtakım eleştiri ve öneriler geliştirdikleri görülmektedir. Uluslararası bu kuruluşlar arasındaki iletişim ve bilgi alışverişi gerek ortak hedeflerin geliştirilmesi, gerekse bu hedeflere ulaşmak noktasında ölçüm için olanak sağlayan göstergelerin değerlendirilmesi açısından değerli görülmektedir. Bundan hareketle, kuruluşların benzer olarak ekonomik gelişme unsurlarının yanı sıra sosyal ve çevresel unsurların da dahil edildiği bir gelişme anlayışını vurguladıkları söylenebilir.

5. Sonuç

1950'lerde hakim olan gelişme anlayışının yoğun kaynak kullanımı, çevresel bozulma ve gelişmişlik farklılıklarının artması gibi nedenlerle yerini 1970'lerle birlikte yalnız ekonomik gelişmenin değil aynı zamanda bu gelişimin faydalarının dağıtımında da önemli olduğunu söyleyen ve “temel insani ihtiyaçlar yaklaşım”ını benimseyen yaklaşıma bırakmıştır. Bu süreçte çevresel bozulmanın ve kaynak kullanımının en yoğun olduğu bölgelerin, az gelişmiş ülkeler olduğu dikkate alındığında; gelişmenin bu ülkeleri de kapsayacak bir şekilde dolayısıyla sosyal ve ekonomik unsurları da içerecek biçimde

²⁷ Devlet Su İşleri

²⁸ Hidroelektrik Santral

sağlanması vurgulanmıştır. Tarihsel olarak ekonomik gelişme anlamındaki kalkınmacılık yaklaşımının yerini uluslararası işbirliğini de gerektiren, çok boyutlu bir gelişme anlayışına bırakmasıyla yeni kalkınma stratejisi sürdürülebilir kalkınma politikalarıyla uyumlu hale getirilmeye başlanmış ve bu süreçte “sürdürülebilir kalkınma” kavramının kullanılması yaygınlık kazanmıştır.

Sürdürülebilir kalkınmanın literatür taraması sonuçlarına göre teorisyenler tarafından, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarından en az biri üzerine ağırlık vererek ele alındığı ortaya konulduğu görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, kısaca bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını insan ile doğa arasında denge kurarak karşılanmasını öneren; sosyal, çevresel ve ekonomik boyutları olan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Araştırma kapsamında, sürdürülebilirlik kavramının incelenmesinde belirlenen Eko-Marksizm temel yaklaşımı çerçevesince başat üretim sistemini ve ekonomik sistemi oluşturan kapitalist sistem içerisinde tüm boyutlarını içerecek şekilde bütünleştirilmiş bir sürdürülebilir kalkınma yaklaşımın ne kadar mümkün olduğu sorgulanmıştır. Bunun sonucunda sürdürülebilir kalkınma kavramının vaat ettiği gibi bütüncül ve amaca uygun olmadığı ve sonuçları itibariyle eşitsizlikleri daha da derinleştirdiği görülmektedir. Dahası kavram çerçevesinde önerilen gelişme modelleri refah düzeyi yüksek, gelişmiş toplumlar üzerinden kurgulanmaktadır. Bu kurgulama ise sürdürülebilir kalkınma için göstergelerin ne olduğu ve bunun nasıl ölçülebileceği konusunun sorgulanması ihtiyacını ortaya koymaktadır. Projelerin amaca hizmet edip etmediği, çalışılması gereken diğer önemli tartışma konularındandır.

Bu araştırma kapsamında veriler literatür ve ilgili kaynakların taramasının yanı sıra nitel veri toplama tekniklerinden olan derinlemesine mülakat yoluyla elde edilmiştir. Bu doğrultuda 4 kuruluştan yaşları 25 ile 50 arasında olan, 7 kadın 3 erkek olmak üzere, toplam 10 kişi ile uzman mülakatı gerçekleştirilmiş olup ilgili veriler Eko-Marksizm temel yaklaşımı çerçevesince analiz edilip yorumlanarak tartışma içerisinde sunulmuştur.

Bu çalışma kapsamında tartışılan kuruluşların belirli bir sistemin içerisinde işleyen mekanizmalar ve kavramın temel aktörleri olarak düşünülmesi uygun olacaktır. Nitekim sürdürülebilir kalkınma kavramıyla ilgili anılan kilit dokümanların tamamı başta UN olmak üzere diğer kuruluşların katkısı doğrultusunda geliştirilmektedir. Birleşmiş Milletler kavramın farklı noktaları üzerinde yerel, ulusal ve küresel düzeylerde çalışarak bütüncül bir yaklaşımı mümkün kılmaktadır. UN, OECD ve WB genel olarak gelişme paradigması bakımından hâkim ekonomik sistem içerisinde modernleşme ekolünün

görüşlerini benimsemekte olup, gelişmenin “gelişmekte olan ülkeler” için de mümkün olduğunu ve bunun iyi ülke örnekleri üzerinden çalışılması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Böylece gelişim için kapitalist ekonomik sistem içerisinde bir yol vurgulanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma politikalarında çevresel boyutun önemini vurgulayan uluslararası bir STK olan WWF ise görüşme yapılan diğer uluslararası kuruluşlardan farklı olarak ekonomik ilişkiler çerçevesinde mevcut sistem eleştirisi üzerinden yola çıkmıştır.

Başat ekonomik sistem olan kapitalizm dahilinde ideal bir sürdürülebilir kalkınmanın mümkün olup olmadığı konusunda; bunun mevcut sistem içerisinde mümkün olmayacağı düşünülmektedir. Mevcut sistem içerisinde kar maksimizasyonu doğrultusunda ekstra maliyetlerden kaçınıldığı ve bedellerin dışsallaştırıldığı görülmektedir. Örneğin, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyüme gibi kavramların yaygınlaşması sonucu, dünyada güncel politikaların yönlendirici etki ve yaptırımı sonucu bugün kirlilik ölçülerek çevresel maliyet hesaba katılmakta ve parasal bir değer belirlenerek maddi olarak taraflardan tahsil edilmektedir (O’Connor, 1994: 21). Öte yandan gelişme modeli çerçevesinde tek bir model önerilmekte ve az gelişmiş ülkelerden bu modeli uygulamaları beklenmektedir. Oysaki az gelişmiş ülkelerin durumu ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Gelişimin, çok boyutlu bir eksenle değerlendirilebilmesi ve Batı’nın gelişmeyi yalnızca GNP temelinde ölçen yaklaşımının dışına çıkılabilmesi (United Nations Headquarters, 2010: 11) için farklı gelişmişlik düzeyindeki ülkeler için alternatif refah düzeyi ölçekleri geliştirilmelidir. Bu alanda çalışan uluslararası kuruluşların işbirliği ile mümkün olabilir.

O’Connor mevcut kapitalizm sistem içinde ekolojik açıdan bir sürdürülebilirliğe ulaşılabilmesi için hammaddelere, belirli ürünler ve çevreye zarar veren geri dönüşümü olmayan ürünlere yüksek vergi uygulanmasını ve bunun ulusal bir bütçe kapsamında toplanmasını önerir. Bunun yanı sıra yeşil ürünlerin üretim, tüketim ve dağılımının sağlanmasının teşvik edilmesi, çevresel etki anlamında tanımlanan yeşil etiket uygulaması ile desteklenmesi diğer önerilerdendir (O’Connor, 1994: 21). Portvin ise bu konuda alternatif refah düzeyi ölçekleri geliştirilmesi, doğal sermayenin en iyi şekilde yönetilmesi ve çarpık durumda olan gelir ve güç dağılımının gözden geçirilmesi, ileriki nesillerin refah düzeylerinin korunması gerekliliğini savunur (Potvin, 1992; akt. Munasinghe ve Mcneely, 1995: 25, 26).

Yukarıda tartışılan bu önerilerin hayata geçirilmesi için uluslararası destek önceliklerinin daha az gelişmiş ülkelere, bölgelere ve gruplara yönelmesi; ulusların barış içinde bir arada yaşamalarının, insan hakları ve demokratik yapıların teşvik edilmesi önem taşımaktadır (Yüksek, 2010: 32). 1980'lerden sonra ortaya çıkan yeni sosyal hareketlerle çevreye yönelik duyarlılığın artmasının yanı sıra yoksul, kadın, engelli, yaşlı gibi kesimlerin dezavantajlı gruplar olarak tanımlanması sonucu bu grupların haklarının gözetilmesi önem kazanmıştır. Böylece bu konulara odaklı STK'lar örgütlenmiş ve bu tip öncelikler üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Bunun bir sonucu olarak da var olan gelişme ve kalkınma politikalarına çevresel unsurun yanı sıra sosyal unsurun da eklenmesi mümkün olmuştur. Sürdürülebilir kalkınma anlayışında adil paylaşım ve fırsat eşitliği esastır. Toplumun her üyesi eşit haklara ve fırsatlara sahip olmalıdır. Kaynaklar ve hizmetlere erişimin adil paylaşımı sağlanırken ancak dezavantajlı grupların ve bölgelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik yaşamla bütünleşmelerinin sağlanması koşuluyla sosyal uyumun güçlendirilmesi, toplumun varlığını sürdürebilmesi ve işlevsel olması sağlanabilir. Ancak toplumun üyeleri arasında dayanışma kurulursa, gruplar arasında diyalog ve anlaşma da sağlanabileceği unutulmamalı; bunun için sosyal ve politik katılım teşvik edilmelidir.

Sonuç olarak uluslararası kuruluşlar sürdürülebilir kalkınma politikalarının sonuçlarını ölçmek için daha verimli araçlar geliştirmeli ve her toplumu kendi siyasi, ekonomik ve sosyal özgünlüğü bağlamında değerlendirmelidirler. Böylece gelişim paradigmasının ve mevcut sistem içerisinde nasıl bir gelişmenin mümkün olduğu da sorgulanabilir. Önceliklerin, gündem maddelerinin belirlenmesinde ve projelerin geliştirilmesinde bütünlükçü ve rasyonel bir sürdürülebilir kalkınma anlayışı benimsenmeli, bu anlamda kurumlar arası koordinasyon geliştirilmelidir.

TEŞEKKÜR

Tez danışmanım olarak Ankara Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. E. Feryal Turan' a teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

Adak, N. (2010) "Geçmişten Bugüne Çevreye Sosyolojik Yaklaşım," Ege Akademik Bakış: Akdeniz Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi.

Aksu, C. (2011) "Sürdürülebilir Kalkınma Ve Çevre", Güney Ege Kalkınma Ajansı.

Algan N. ve Mengi A. (2003) Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, Siyasal Kitapevi: Ankara.

Atak, E. (2013) "Green Economy, Integration Of Nature Conservation Into Economic Sectors And Environmental Cıvıl Society Organisations In Turkey", Middle East Technical University, Social Policy Master of Science: Ankara.

Avrupa Birliği, SDS İzleme Raporu (2011) "Sustainable Development in The European Union: 2011 Monitoring Report of the EU Sustainable Development Strategy", 2011 Edition Eurostat: Publication Office of the European Union.

Avrupa Yardım Endeksi, (2012) "http://ec.europa.eu/europeaid/what/index_en.htm" (Erişim Tarihi: 25.01.2013).

Carter, N. (2007) The Politics of the Environment, Cambridge University Press: New York.

Clark, J.G. (1995) "Economic Development Vs. Sustainable Societies: Reflections on the Players in a Crucial Contest" Annual Review of Ecology and Systematics, Vol. 26 (1995), pp. 225-248 Published by: Annual ReviewsStable URL: <http://www.jstor.org/stable/2097206>. Erişim Tarihi: 14/09/2012.

Cudworth, E. (2005) Environment and Society, Routledge: London.

Çoban, A. (1999) "Çevreciliğin İdeolojik Unsurlarının Eklemlenmesi", Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı: 57-3: Ankara.

Demirayak, F., Ayas, C., Karaosmanoğlu, F., Kumbaraoğlu, G., Or, İ., Can, O., Yenigün, O., Arıkan, Y., (2009), "İklim Çözümleri 2050 Türkiye Vizyonu", X Press Baskı Aş: İstanbul,

http://awsassets.wwftr.panda.org/downloads/wwf_iklim_cozumleri.pdf. Erişim Tarihi: 14/07/2012.

Demirer T. ve Özbudun S. (1999) Yabancılaşma, Öteki Yayınevi: Ankara.

Dünya Bankası, Sosyal Gelişme (2012)

<http://web.worldbank.org/wbsite/external/topics/extsocialdev>, Erişim Tarihi: 14/07/2012.

Handl, G. (1998) “The Legal Mandate of Multilateral Development Banks as Agents for Change Toward Sustainable Development”, The American Journal of International Law, Vol. 92, No. 4; Published by: American Society of International Law, <http://www.jstor.org/stable/2998127>, Erişim Tarihi: 14.09.2012.

İstedığımız Gelecek Raporu (2012) Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20) Rio de Janeiro, Brezilya, <http://www.undp.org.tr/publicationsDocuments/3.The%20FutureWeWant.pdf>, Erişim Tarihi: 14.10.2012.

Munasinghe, M. ve Mcneely, J. (1995) “Key Concepts and Terminology of Sustainable Development” Munasinghe, M., ve Shearer, W., “Defining and Measuring Sustainability” içinde, The World Bank: Washington DC.

Munasinghe, M., ve Shearer, W., (1995), “Defining and Measuring Sustainability: The Biogeophysical Foundations”, United Nations University and World Bank: Tokyo and Washington DC.

O’Connor, M., (1994), “Is Sustainable Capitalism Possible?, Is Capitalism Sustainable?; Political Economy and Politics of Ecology”, Çev. Orhangazi, Ö. The Guilford Press: New York.

O’Riordan, T. (2003) “Environmental Science, Sustainability and Politics” Transactions of The Institute of British Geographers, New Series, Vol. 29, No. 2, Geography: Making a Difference in a Globalizing World (Jun., 2004), pp. 234-247 Published by: Blackwell Publishing on behalf of The Royal Geographical Society (with the Institute of British Geographers), <http://www.jstor.org/stable/3804556> (Erişim Tarihi: 28.04.2010).

OECD, Tarihçe, OECD Resmi Web Sitesi: www.oecd.org/about/history (Erişim Tarihi: 06.01.2013)

Sözen, E. (1997) Medyatik Hafıza, Timaş Yayınları: İstanbul .

Strange, T. ve Bayley, A. (2008) “Sustainable Development: Linking Economy, Society and Environment” OE CD Publications, <http://www.keepeek.com/Digital-Asset>.

UNDP, Operasyon, 2013;

http://www.undp.org/content/undp/en/home/operations/about_us.html, Erişim Tarihi: 14/07/2012.

United Nations (2007) “Indicators of Social Development: Guidelines and Methodologies”, <http://www.un.org/esa/sustdev/natlinfo/indicators/guidelines.pdf>, Erişim Tarihi: 09.05.2016.

United Nations Headquarters, (2010) “Sustainable Development: From Brutland to Rio 2012”, http://www.un.org/wcm/webdav/site/climatechange/shared/gsp/docs/GSP1-6_Background%20on%20Sustainable%20Devt.pdf, Erişim Tarihi: 09.05.2016.

Uzel, E. (2006) “Küresel Yönetişim (İyi Yönetim)”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi: Ankara.

WWF Resmi Yerel Web Sitesi: <http://www.wwf.org>, Erişim Tarihi: 14/07/2012.

WWF, UK, (2013) http://www.wwf.org.uk/what_we_do/about_us/more_about_wwf/ Erişim Tarihi: 14/06/2012.

WWF, Yaşayan Bir Dünya İçin İklim Çözümleri 2050, Türkiye (2009)

Vizyonu http://assets.wwftr.panda.org/downloads/wwf_iklim_cozumleri.pdf. Erişim Tarihi: 10/05/2012.

Yüksek, M. (2010) “Sürdürülebilir Kalkınma ve Türkiye’de Çevre Politikaları” Gaziantep Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tez: Gaziantep.

KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

ÇED: Çevresel Etki Değerlendirmesi

DSİ: Devlet Su İşleri

GDP: Gross Domestic Product (Kişi Başına Düşen Gayrisafi Milli Hâsıla)

GPI: Genuine Progress Indicator (Gerçek Gelişim Göstergesi)

HES: Hidroelektrik Santral

IBRID: International Bank for Reconstruction and Development (Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası)

ICSID: International Centre for Settlement of Investment Disputes (Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi)

IDA: International Development Association (Uluslararası Kalkınma Birliği)

IFC: International Finance Corporation (Uluslararası Finans Kurumu)

MIGA: Multilateral Investment Guarantee Agency (Çok Taraflı Yatırım Garantisi Ajansı)

OECD: Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)

PSIA: Yoksulluk ve Sosyal Etki Analizi (Poverty and Social Impact Analysis)

SDI: Sustainable Development Index (Sürdürülebilir Kalkınma Endeksi)

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

UN: United Nations (Birleşmiş Milletler)

UNCED: UN Conference On Environment and Development (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı)

UNCSD: UN Conference On Sustainable Development (Sürdürülebilir Kalkınma BM Komisyonu)

UNDP: United Nations Development Program (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)

UNEP: United Nations Environment Program (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

WB: World Bank (Dünya Bankası)

WCED: World Commission on Environment and Development (Dünya Çevre Ve Gelişme Komisyonu)

WHO: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

WWF: World Wildlife Foundation (Doğal Hayatı Koruma Vakfı)